

Sulukule: Kentsel Dönüşüme Etno-Kültürel Bir Direniş

*

Sulukule: An Ethno-Cultural Resistance Against Urban Regeneration

Ülke Evrim Uysal

“The traditional city has been killed by rampant capitalist development, a victim of the never-ending need to dispose overaccumulating capital driving towards endless and sprawling urban growth no matter what the social, environmental or political consequences.” (Harvey,2012)¹

Özet

Türkiye’de neoliberal kentleşme politikalarının benimsenmesi çoğunlukla kentsel dokunun korunması, depreme dayanıklı konutların inşa edilmesi, yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve turizme katkı sağlanması gibi olumlu söylemler içeren çok sayıda kentsel dönüşüm projesininin uygulanmasına zemin hazırladı. İstanbul’un Roman tarihi mahallesi Sulukule’de uygulanan kentsel dönüşüm projesi, mahalle sakinlerinin karar verme sürecinin dışında tutulması ve tek taraflı kararların uygulamaya konulması üzerine, mahalledeki hak sahiplerinden ve bağımsız aktivistlerden oluşan bir kentsel toplumsal hareketin (Sulukule Platformu) kurulmasına neden oldu. Bu çalışmada Sulukule Platformu kentsel toplumsal hareketler çerçevesinde analiz edilecektir. Çalışmada Sulukule Platformu’nun yapısı, talepleri, eylemleri ve stratejileri ile birlikte hareketin Sulukule’deki kentsel dönüşüm süreci üzerindeki etkileri tartışılacaktır.

Anahtar kelimeler: Sulukule, Sulukule Platformu, kentsel yenileme, kentsel toplumsal hareketler, yerinden edilme

Abstract

The adaptation of Neoliberal urbanization policies in Turkey paved the way for the implementation of several urban regeneration projects, which often include positive discourses such as conservation of urban tissue, construction of earthquake-resistant buildings, improvement of life standards and contribution to tourism. The urban regeneration project implemented in Istanbul’s historical Romany neighborhood and the denial of participation of locals in decision making caused the formation of an urban social movement (The Sulukule Platform) by locals and independent activists. This study analyzes the Sulukule Platform in the context of urban social movements. The study discusses the Sulukule Platform’s structure, demands, activities and strategies and its influences on urban regeneration process in Sulukule.

Keywords: Sulukule, Sulukule Platform, urban regeneration, urban social movements, eviction.

¹ “Geleneksel kent, önlenemez kapitalist gelişme tarafından yok edilmiş, toplumsal, çevresel ve siyasi sonuçları ne olursa olsun aşırı birikimi, kentsel yayılma ve büyümeye yönlendiren bitmek bilmeyen ihtiyacın kurbanı olmuştur.” (Çev. Ü.E.U)

1. Piyasanın Egemenliği

Türkiye’de neoliberal kentleŖmenin hegemonik bir proje olarak benim- senmesinin yaklaŖık otuz yıllık bir gemiŖi vardır. Ancak Adalet ve Kal- kınma Partisi’nin (AKP) 2002 yılında iktidara gelmesinin getirdiği siyasi istikrar ortamında neoliberal kentleŖme daha güçlü ve kapsamlı bir bi- çimde uygulanmıŖtır (Öktem, 2011). KuŖkusuz bu projede İstanbul’un dönüŖümü önemli bir rol oynayacaktı. Bu dönemde İstanbul’da tarihi mahallelerin yenilenmesi, kentsel dokunun korunması, depreme daya- nıklı konutların inŖa edilmesi, yaŖam koŖullarının iyileŖtirilmesi ve tu- rizme katkı sağlanması gibi olumlu söylemler içeren çok sayıda kentsel dönüŖüm projesi hazırlandı ve uygulandı. Ancak çoğunlukla ekonomik ve toplumsal olarak savunmasız İstanbulluların yaŖadığı mahalleleri hedef alan kentsel dönüŖüm uygulamaları, olumlu söylemlerinin aksine toplumsal çatıŖmaları tetikledi. İstanbul 2010 Avrupa Kültür BaŖken- ti’nin arifesinde, ‘dönüŖtirülen’ tarihi Roman mahallesi Sulukule, kent- sel dönüŖümün özünde yerinden etme politikası olduğunun adeta bir prototipiydi. İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Fatih Belediyesi ve TOKİ iŖbirliđi ile uygulanan Sulukule Kentsel DönüŖüm Projesi, bir yandan yıkımlara, mülksüzleŖtirmeye ve mahalle sakinlerinin yerinden edilme- sine neden olurken, diğer yandan yatırımcıların bölgeye akın etmesiyle konut spekülasyonlarına yol açtı. Sulukulelilerin karar verme sürecinin dıŖında tutulması ve tek taraflı kararların uygulamaya konulması üzeri- ne mahalledeki hak sahiplerinden ve çeŖitli aktivistlerden oluŖan bir kentsel koalisyon (Sulukule Platformu) kuruldu. Sulukule Platformu, kentsel dönüŖümün neden olduğu yıkımları ve yerinden edilmeyi engel- lemeyi, Sulukule’den ayrılmak zorunda kalan ailelerin mahalleye dönü- Ŗünü sağlamayı ve Sulukule’nin geleceği için alınacak kararlarda mahal- ledeki hak sahiplerinin çıkarlarını gözetmeyi amaçlıyordu. Ancak yakla- Ŗık dört yıl süren mücadele sonuç vermedi; Sulukule’deki geleneksel konut dokusu korunamadı. Sulukuleli kiracılar ve mülk sahipleri mahal- leyi terk etmeye zorlandı.

Bu alıŖmada Sulukule Platformu’nun yapısı, aktörleri, eylemleri ve hareketin taleplerini dile getirmek için geliŖtirdiđi stratejiler analiz edile- cektir. Ayrıca sözü edilen eylem ve stratejilerin mahalledeki kentsel dö- nüŖüm sürecini nasıl etkilediği incelenecektir. alıŖmada, Sulukule Plat-

formu kentsel toplumsal hareketler çerçevesinde değerlendirilecek ve mahalle düzleminde gelişen hareketlerin kentsel ve toplumsal politikalara etkisi tartışılacaktır. Çalışmadaki veriler büyük ölçüde yıkımlardan önce (2009) ve yıkımlardan sonra (2010) yapılan iki saha araştırmasından elde edildi. Saha çalışması süresince yapılan on iki mülakat üç kategori altında analiz edildi: aktivistler ve uzmanlar, Sulukuleli mülk sahipleri ve kiracılar ve komşu mahalle Çarşamba'da yaşayanlar ile yapılan mülakatlar. Aktivistler ve uzmanlar ile yapılan mülakatlar Sulukule Platformu'nun kentsel dönüşüme karşı nasıl bir örgütlenme modeli geliştirdiğini ortaya koydu. Sulukule'de yaşayan hak sahipleri ile yapılan mülakatlar ise belirsiz mülkiyet ilişkileri ve yerinden edilmenin neden olduğu sorunlara odaklandı. Son olarak Çarşamba'da yapılan mülakatlar Sulukuleli Romanlara yönelik tavırların belgelenmesini sağladı. Buna ek olarak, konuyla ilgili gazete makaleleri, dilekçeler, istatistik veriler, mahkeme belgeleri, yasal düzenlemeler, ulusal ve uluslararası raporlar incelendi. Sulukule Platformu, Fatih Belediyesi ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin internet sitelerindeki projeye ilişkin veriler ve görüşler analiz edildi. Veriler analiz edilirken kentsel dönüşüm sürecindeki gelişmeler arasındaki neden-sonuç ilişkisi kurulmaya çalışıldı.

Bu çalışmada öncelikle kentsel toplumsal hareketler tartışılacaktır. Daha sonra Sulukule'deki mücadelenin aktörleri ve bu aktörlerin talepleri, stratejileri ve eylemleri incelenecek; Sulukule Platformu'nun taleplerini ortaya koyarken yararlandığı unsurlar ve hareketin karşılaştığı zorluklar analiz edilecektir. Son olarak, Sulukule Platformu, kentsel toplumsal hareketler çerçevesinde değerlendirilecek ve mahalle düzleminde gelişen hareketlerin kentsel politikalara ne ölçüde etki edebileceği sorgulanacaktır.

2. Kentsel Toplumsal Hareketler

Kentsel toplumsal hareketler terimi ilk kez 1970'li yıllarda Manuel Castells tarafından kullanıldı. Althusser'in yapısalcı yaklaşımından etkilenen Castells, kent mekânında siyasi güç ve katılım iddiasında bulunan baskı gruplarını, radikal veya nispeten uzlaşmacı direniş hareketlerini, mahalli ya da daha geniş düzlemlerde faaliyet gösteren muhalif oluşumları sınıflandırdı. Castells'in temel beklentisi bu hareketlerin işçi sınıfıyla

birleŖerek siyasi erkte radikal deęiŖikliklere yol açacak bir 'kentsel devrimi' gerçekleŖtirmesiydi (Castells, 1977; 1978a, 1983; Pickvance, 2003a, 2003b). 1980'lerde Marxist epistemoloji ile bağlarını koparan Castells, kuramsal çalıŖmalarının merkezine devrimci kentsel hareketlerin yerine yerel kimliklerin korunmasını (Nicholls, 2008: 842–843) ve sınıf mücadelesi yerine kentsel aktörleri (Milicevic, 2001: 767) yerleŖtirdi. Kentsel toplumsal hareketleri ise dört unsurun varlığı ile tanımladı (Castells, 1983: 322): siyasi ve kültürel hedeflerini gerçekleŖtirmek için kollektif tüketim taleplerine, topluluk kültürüne ve siyasi özyönetime sahip olmak, kentsel toplumsal hareket olarak rolünün bilincinde olmak, baŖta medya, profesyoneller ve siyasi partiler olmak üzere çeŖitli araçları kullanarak toplumsal bağlar kurmak ve örgütsel ve ideolojik olarak bir siyasi partiden bağımsız olmak.²

Castells'in klasik çalıŖmalarından bugüne kentsel toplumsal hareketlerde radikal deęiŖiklikler yaŖandı. Rejim deęiŖiklikleri, kentsel toplumsal hareketler ve devlet arasındaki iliŖkiler (Pickvance, 1995), kentsel geliŖimin rekabetçi biçimleri, geleneksel refah devletinin erozyona uğraması ve yönetimden yönetiŖime evrim kentsel toplumsal hareketlerdeki deęiŖimi etkiledi (Mayer, 2000). Ancak bu deęiŖim bir anda gerçekleŖmedi. Mayer'e (2009) göre kentsel toplumsal hareketler farklı dönemlerde farklı özellikler gösterdi. 1960-1980 yılları arasında Fordist üretimin kriziyle bağlantılı olarak ortaya çıkan hareketler kökten siyasi ve toplumsal çözümleri savunuyordu. 1980-1990 yılları arasındaki hareketler ise neoliberal paradigmaya karşı bir tepki olarak örgütlendi. Öncelikli konular neoliberal uygulamaların neden olduğu işsizlik, evsizlik ve yoksulluktu. 1990-2000 yılları arasındaki üçüncü dönemdeki hareketler ise kent mekânının pazarlanmasına ve bunun doğurduğu kentsel ayrıŖma, soylulaŖtırma, yerinden etme gibi kentsel toplumsal sorunlara karşı örgütlendi. Son olarak Mayer, uluslararası sermayenin akıŖkanlığı ve mali piyasaların entegrasyonuna bağlı olarak kentlerin birer küresel yatırımcı ve giriŖimci haline gelmesiyle kentsel hareketlerde dördüncü aŖamanın baŖladıęına dikkat çeker. Kentsel mekânı yatırımcılara cazip kılmak amacıyla yerel ve ulusal iktidarlar kentsel dönüŖümü bir araç olarak

² Castells burada kentsel toplumsal hareketin siyasi olması gerektiğini ancak hareketin bir siyasi partinin (örneğin gençlik kolları) uzantısı olmaması gerektiğini vurguluyor.

kullanmakta ve çoğunlukla ekonomik ve toplumsal olarak savunmasız kentlilerin yaşadığı alanları piyasanın tasarrufuna sunmaktadır. Bu durum tepkilere, eylemlere, kitlesel gösterilere ve neoliberal kentleşme biçimlerine karşı örgütlenmiş hareketlerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Brenner, Marcuse ve Mayer, 2009). Günümüzde kentsel toplumsal hareketlerin geçmişteki örneklerine göre daha fazla ortak noktası vardır; iletişim teknolojileri daha etkili olarak kullanılmakta, ortak sorunlara sahip hareketler daha kolay bir şekilde örgütlenmekte ve küresel düzlemde işbirliği yapmaktadırlar (Leontidou, 2006; Mayer, 2009).

Kentsel toplumsal hareketlerin bir diğer ortak özelliği de genelde kurumsal mantığa ve uygulamalara karşı çıkmalarıdır (Castells, 1978b; Harvey, 2008). Kentsel hareketler sivil toplumun aksi görüşlerinin ve ihtilafların otoritelere duyurulmasında bir araçtır (Nicholls, 2008: 78). Yerel düzlemde devlet, kentsel toplumsal hareketlere karşı böl ve yönet stratejileri uygulayabilir, aktivistler arasındaki bağlantıları kesmeye yönelik tedbirler alabilir ve hareketleri sindirmek için fiziksel güç kullanımına başvurabilir (Nicholls, 2008). Kurumsallaşmış kentsel hareketler ise radikal doğasını kaybeder ve Post-Fordist üretim ve dağıtım ilişkileriyle uyumlu eylemlere yönelirler (Kavoulakos, 2006).

Kentsel toplumsal hareketler belli bir tehlike (*stake*) (kentsel bunalım, kentsel dönüşüm, yenileme veya konut projesi, yer değiştirme veya yerinden edilme, vs.) sonucunda ortaya çıkar. Belli bir toplumsal tabana (*social base*) dayanan ve zamanla toplumsal bir güce (*social force*) dönüşen kentsel toplumsal hareketler taleplerini çeşitli eylemlerle (gösteriler, yürüyüşler, imza kampanyaları, kültürel etkinlikler, konferanslar, bildirimler, vs.) kamuoyuna duyururlar (Castells, 1977; 1983; Pickvance, 1986). Taleplerin niteliği, eylemlerin uygulanabilirliği ve harekete verilen toplumsal destek hareketin başarısına doğrudan etki eder (Castells, 1983).

Kentsel toplumsal hareketlerin örgüt yapıları hedeflere ulaşılmasında belirleyicidir. Nicholls'a (2008, 2009) göre kentsel toplumsal hareketlerin yapısında ve eylemlerinde birbiri ile ilişkili üç temel kavram ön plana çıkmaktadır: ağlar, bağlantı noktaları ve güçlü/zayıf bağlar. Ağlar (*networks*) eylemlerin eşgüdümünde önemli rol oynar; aktivistlerin kendi aralarında ve müttefikleriyle ilişki kurmalarını sağlar. Bilgi ve kaynak akışını hızlandırır. Ağların gelişimi ise bağlantı noktalarının (*contact points*) verimli olarak kullanımına bağlıdır. Bağlantı noktaları kamusal

alanlarda yapılan gösteriler, yürüyüşler, forumlar ve toplantılar gibi aktivistlerin bir araya geldiği ve fikir alışveriŖinde bulunduğu düzlemlerdir (Nicholls, 2009: 83–85). Bağlantı noktalarında aktivistler arasında kurulan güçlü bağlar (*strong ties*) eylemler için kollektif kapasiteyi artırır ve gerekli motivasyonu sağlarken, zayıf bağlar (*weak ties*) hareketin tabanını genişleterek yeni kaynaklara eriŖim olanaklarını genişletir (Nicholls, 2008: 844–845, 856).

3. Sulukule Platformu

Bu bölümde Sulukule Platformu'nun oluşumu, yapısı, aktörleri ve eylemleri, kentsel toplumsal hareketler kuramsal çerçevesi kapsamında analiz edilecektir. Sulukule Kentsel Dönüşüm Projesi'ni ayrıntılı olarak analiz etmek bu çalışmanın konusu değildir; ancak proje Sulukule için bir tehlike (*stake*) teşkil etmiş ve Sulukule kentsel toplumsal hareketinin oluşumunu tetiklemiştir. Bu nedenle projenin içeriği ve gelişimi üzerinde kısaca durulacaktır.

3.1. Sulukule Kentsel Dönüşüm Projesi

11. yüzyıldan bu yana kesintisiz Roman yerleşimi olan (Marsh, 2008) Sulukule'de (resmi olarak NesliŖah ve Hatice Sultan Mahalleleri) 2006 yılında İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Fatih Belediyesi ve TOKİ ortaklığında bir kentsel dönüşüm projesi hazırlandı. Projenin amacı "sur içinde yer alan iki mahallenin tarihi kent dokusuyla uyumlu, Tarihi Yarımada'nın kentsel ve mimari mirasına uygun sağlıklı binalarla ve altyapıyla yenilenmesi" olarak sunuldu (Fatih Belediyesi, 2011). Proje turizmi teşvik etmek, kültürel dinamikleri ve mahallenin durgun ekonomik hayatını canlandırmak amacıyla modern altyapıya sahip 'Osmanlı tarzı' konutlar, yeni dükkânlar, kültür merkezi, okul ve otel yapımını öngörmekteydi. Otoriteler Sulukule sakinlerine üç seçenek sundu: yapılacak yeni evleri satın almak, yeni dükkânları satın almak ve belediye tarafından tespit edilen mülk değerini kabul ederek Sulukule'yi terk etmek. Yeni konut ve dükkânların devredilmesi ise mülk değeri ve inŖaat maliyetleri arasındaki farktan kaynaklı borcun uzun vadeye yayılarak ödenmesi ile gerçektelecekti.

Aralık 2006'da verilen kamulaştırma kararıyla mahalledeki yıkımların önü açıldı. Yaklaşık 500 aile Sulukule'den 40 kilometre uzaklıkta Taşoluk toplu konutlarına yerleştirildi. Taşoluk'a giden Roman aileler yüksek kira ve faturaları ödemekte zorluk çektiler (Gönenç ve Baştürk, 2009; Gümüş, 2007). Taşoluk'un farklı sosyokültürel profili de yerinden edilmiş Sulukulelileri daha da zor durumda bıraktı (Saymaz, 2007; Özden, 2008). Sulukule'deki eğlence sektöründe çalışanlar ise ulaşım zorluğu nedeniyle işlerini kaybettiler. İşsizlik ve yoksulluk nedeniyle yasadışı faaliyetlere eğilim gösterenler ise Taşoluk'un diğer sakinlerini tedirgin etti (Somersan, 2007: 726). Hayatları boyunca yalnızca Sulukule'de yaşamış Romanlar için toplu konutlardaki 'hayat tarzına' uyum sağlamak da sorun oldu. Mahalledeki toplumsal dayanışmanın yok olması (örneğin Sulukule'dekin aksine Taşoluk'taki dükkânların veresiye alışverişi kabul etmemesi) ve etno-kültürel pratiklerin sürdürülmesi önündeki engeller (örneğin geceleri yapılan müziğin komşuları rahatsız etmesi) çok sayıda Sulukuleli'nin hayal kırıklığına uğrayarak yeniden mahalle çevresine yerleşmesine neden oldu (Uysal, 2012). Projenin dayatmalarını kabul etmeyen ve Sulukule'de kalmayı seçenler ise giderek kötüleşen yaşam koşullarıyla mücadele etmek zorunda bırakıldılar. Yıkımların getirdiği sıkıntıların yanı sıra elektrik ve su kesintileri mahalledekilerin sağlığını tehdit eder hale geldi.

3.2. Hareketin Oluşumu

Sulukule'nin planlı bir şekilde Romanlar'dan arındırılması ve mahallenin giderek bir inşaat alanı haline gelmesinden önce 'tehlikeyi' sezmiş bulunan STK'lar örgütlenmeye ve mahalleye yönelik olası yıkımlara karşı beraber hareket etmeye başladılar (Tan, 2007). 24 Mart 2007'de düzenlenen 40 Gün 40 Gece Festivali'yle Sulukule'nin geleceğine yönelik kaygılar dile getirildi. 40 Gün 40 Gece bir festivalden fazlasıydı; çok sayıda müzikal performans, sergi, atölye çalışmaları, film gösterimleri, akademik konferans ve panelleri kapsayan bir dizi etkinlik Sulukule'de

kalıcı bir koalisyon oluşturulmasının ve aktivistlerin seferber edilmesinin hazırlayıcısı oldu. Bu koalisyon üç ana gruptan oluşmaktaydı:³

1-STK'lar (Sulukule Roman Kültürünü Geliştirme ve Dayanışma Derneği, İnsan Yerleşimleri Derneği ve Ulaşılabilir Yaşam Derneği, daha sonra Sulukule Gönüllüleri Derneği),

2-Projeye karşı çıkan Sulukule sakinleri,

3-Bağımsız aktivistler (Mimarlar, şehir plancıları, sanatçılar, akademisyenler, hukukçular, araştırmacılar ve yazarlar gibi mahallede ikamet etmeyen profesyoneller).

Birinci grup kentsel dönüşüme karşı sürdürülen mücadeleye destek sağlamak için çeşitli etkinlikler düzenlerken, Sulukule Roman Kültürünü Geliştirme ve Dayanışma Derneği tarafından örgütlenen ikinci grup süreçte mağdur olanların taleplerinin birinci elden duyurulmasını (örneğin Sulukulelilerin Avrupa Parlamentosu'nda bir oturumda söz almaları) sağladı. Bağımsız aktivistler ise kamuoyunun ilgisini Sulukule'ye çekmek amacıyla uzmanlık alanlarını kullandılar ve uluslararası platformlarda müttefikler edindiler.

3.3. Sulukule Platformu'nun Amaçları

Sulukule Platformu'nun mahalledeki kentsel dönüşüm sürecini tersine çevirmek için benimsediği hedefler üç ana başlık altında toplanabilir:

1- Aktivistlere göre kentsel dönüşüm projesinin Sulukule için sundukları ilüzyondan ibarettir. Proje, Tarihi Yarımada'da soylulaştırılmış ve Romanlar'dan arındırılmış bir mahalle öngörmektedir; projenin Sulukule'deki hayat standartlarını iyileştirmek ya da mahallenin tarihi ve mimari dokusunu korumak gibi bir kaygısı yoktur. Bu nedenle projenin kabul edilmesi söz konusu değildir.

2- Proje, Sulukule sakinlerinin katılımı olmadan alınmış tek taraflı kararları içermektedir (Çavdar, 2008).⁴ Sulukule Platformu ise

³ Sulukule Platformu kendini herkesin kendi öncelik ve uzmanlık alanına göre katkı sağladığı, farklı kökenlerden gelen aktivistlerin dayanışma içinde hareket ettiği merkezsiz ve sınırsız bir oluşum olarak tanımlamaktadır (<http://sulukulegunlugu.blogspot.com>).

⁴ Tolga İslam'a (2009) göre belli aşamalarda katılımdan söz edilebilir. Projenin uygulanmasından önce Fatih Belediyesi mülk sahiplerini proje hakkında bilgilendirdi. İslam'a göre bilgilendirme süreci belediye tarafından 'katılım' olarak yorumlandı. Ancak Sulukule Platformu tarafından yapılan bir araştırmaya göre Sulukule sakinlerinin ancak yüzde 7,5'i konuyla ilgili belediyenin kendi fikirlerine başvurduğunu söylemektedir.

Sulukuleliler'in kendi gelecekleri adına kendilerinin karar vermesini talep ederek, iyileştirilmiş belediye hizmetlerine ve altyapıya sahip korunmuş ve sürdürülebilir bir Sulukule için alternatif projeler geliştirilmesini önerir.

3- Sulukule'deki yıkımlar hemen durdurulmalı ve mahallenin eşsiz kimliğini oluşturan sakinleri geri dönmelidir (<http://sulukulegunlugu.blogspot.com/>).

3.4. Eylemler

Aktivistler Sulukuleliler'in haklarını, düzenledikleri çok sayıda eylemle (dilekçeler, imza kampanyaları, açılan davalar, yürüyüş ve basın açıklamaları) ve etkinlikle (sergiler, atölye çalışmaları, konferanslar, bildiriler, vs.) savundular. Eylemlerde ana tema başta müzik olmak üzere Sulukule'ye özgü Roman kültürüydü. Sulukule Platformu öncülüğünde düzenlenen çok sayıda müzikal etkinliğe yerli ve yabancı Roman müzik gruplarının katılımı sağlandı ve Sulukule'nin İstanbul'un korunması gereken bir kültürel değeri olduğunun altı çizildi. Aktivistlerin farklı kökenleri Sulukule'nin medya, üniversiteler, meslek odaları gibi değişik platformlarda tartışılmasına neden oldu. Sulukule Platformu'nun mahallede ve mahalle dışında örgütlediği eylemler aynı zamanda aktivistlerin bir araya geldiği ve etkileşim içine girdiği 'bağlantı noktaları'ydı (Nicholls, 2008). Bu bağlantı noktalarında aktivistler arasında kurulan 'güçlü ve zayıf bağlar' Sulukule Platformu'na işlerlik kazandı. Sulukule sakinleri arasındaki güçlü dayanışma bağları kolektif eylemleri kolaylaştırdı ve bilgi akışını hızlandırdı. Öte yandan bağımsız aktivistlerin kurduğu zayıf bağlar ise Sulukule'deki direnişe ulusal ve uluslararası müttefikler kazandı. Sulukule Platformu, internet portalından (<http://sulukulegunlugu.blogspot.com>) Sulukule'deki kentsel dönüşüm sürecini ve gelişmeleri değerlendirerek kamuoyunu bilgilendirdi.

4. Kentsel Dönüşüme Etno-Kültürel Bir Direniş

Eylül 2009'da Sulukule'deki bütün binaların yıkımı tamamlandı ve kalan Roman ailelerin tahliyesiyle mahalle bir şantiyeye dönüştürüldü. Geniş

tabanlı eylemlere, ulusal ve uluslararası kiŖi ve kuruluşlarca verilen desteğe rağmen Sulukule Platformu yıkımlara neden engel olamadı? Hangi engellerle karŖılaŖtı? Bu sorulara yanıt vermek için Sulukule'nin özkaynakları analiz edilecek ve hareketin faaliyetlerini sınırlayan faktörler incelenecektir.

4.1. Sulukule'nin özkaynakları

Castells'e (1977, 1983) göre kentsel toplumsal hareketler ve kent mekânı arasındaki iliŖki hareketlerin mekânı bir faaliyet alanı olarak kullanılmasıyla sınırlı değildir. Kentsel toplumsal hareketlerin taleplerinin ortaya konmasında ve eylemlerinin hazırlanmasında mekânın kimliği (sokak, mahalle, semt ya da kentin tümü) belirleyicidir. Bu çerçevede Sulukule Platformu'nun Sulukule'nin mahalle kimliğini oluŖturan üç çeŖit sermaye modelini kullandığı öne sürülebilir: sosyal sermaye, kültürel sermaye ve sembolik sermaye.

Sosyal Sermaye

Sosyal sermaye, son yıllarda kentsel çalışmalarda yaygın olarak kullanılan bir kavram haline geldi. Özellikle sosyal sermayenin bölgesel ve kentsel ekonomik gelişim için gerekliliğinin vurgulandığı Coleman (1990) ve Putnam'ın (1993) liberal yaklaşımları, kentsel toplumsal hareketlerin analizinde de sıklıkla kullanılmıştır. Mayer'e (2003) göre ise Coleman ve Putnam'ın vurguladığı sosyal sermayenin karŖılıklılık, gönüllülük, güvenilirlik, toplumsal bağların sıklığı ve demokratik katılım ilkeleri daha çok 'suya sabuna dokunmayan', apolitik ya da muhalefet iddiasında bulunmayan kurumsallaŖmış hareketlere (örneğin spor toplulukları, korolar, 'güzelleŖtirme' dernekleri, vs.) odaklanmıştır. Sözü edilen sosyal sermaye analizleri sivil toplum, devlet ve piyasa arasındaki iliŖkileri gölgelemekte ve muhalif kentsel toplumsal hareketleri göz ardı etmektedir (Mayer, 2003: 118). Bu çalışmada ise sosyal sermaye, Bourdieu'nun (1986) yaklaşımlarında analiz edildiği şekilde toplumsal alışkanlıkların ve normların 'birikimi' ve bir iktidar biçimi olarak ele alınmıştır. Bu sermaye modelinin Sulukule Platformu tarafından kullanılması Sulukule'deki mahalle kimliği ile yakından ilişkilidir.

Mahalle yakınlık ve komŖuluk iliŖkileri, ortak geçmiş ve bilinç, ortak toplumsal ve kültürel özellikler ve ortak faaliyetler ve çıkarlar gibi çeŖitli

unsurlarla tanımlanabildiği gibi aynı zamanda toplumsal bir örgütlenme ve politik bir olgudur (Alada, 2001). İstanbul'un birçok semtinin aksine Sulukule'de mahalle kimliği Romanların etno-kültürel özelliklerinin bir sonucu olarak fazlasıyla belirgindir. Yıkımlar öncesi mahallede yaşayanlar arasındaki sosyo-ekonomik ve kültürel dayanışma (örneğin aynı kottta çok sayıda ailenin bir arada yaşaması, su ve elektrik faturalarının ortaklaşa ödenmesi, alışverişlerde veresiyenin kullanılması) Sulukule'deki direnişin örgütlenmesini kolaylaştırıcı bir faktördü (Uysal, 2012). Mahallenin geleceğini tehdit eden ve hak sahiplerini mağdur bırakan bir uygulama olarak kentsel dönüşüm projesi de Sulukuleliler'in örgütlenmesini tetikledi.

Kültürel Sermaye

Bourdieu (1986) kültürel sermayeyi, bireyin hayatı boyunca edindiği, gerektiğinde ekonomik sermayeye dönüşebilecek davranış kalıpları ve entellektüel birikimi ifade etmek için kullanmıştır. Benzer bir kültürel sermaye birikimi mahalleler için de söz konusudur. Tarihsel geçmiş, mimari yapı ve kültürel karakteristikler mahallenin sahip olduğu kültürel sermayenin önemli öğeleri arasında sayılabilir (Bridge, 2006). Sulukule Platformu, Sulukule'nin mahalle kimliğini oluşturan bu öğeleri, özellikle kentsel dönüşüm projesi ile yok edilme tehlikesiyle karşı karşıya kalan 'kültürel birikimi', mücadeleye destek kazanmak amacıyla etkili bir biçimde kullanmıştır.

Sulukule'deki konutların yıkılması ve sakinlerinin yerinden edilmesi yalnızca evsizlik, işsizlik ve yoksulluğa neden olmadı; aynı zamanda İstanbul'un kentsel kültürünün yerine konulamaz bir parçasının da yok olmasına yol açtı. Şüphesiz ki İstanbul'un kültürel mirasına yönelik bu tehdit, ulusal (meslek odaları⁵, akademisyenler ve araştırmacılar, STK'lar⁶ ve siyasi partiler) ve uluslararası (UNESCO, Roman dayanışma dernekleri ve ağları⁷, akademisyenler, araştırmacılar ve sanatçılar) kişiler

⁵ Sulukule Platformu'na destek veren meslek odaları arasında Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Mimarlar Odası, Şehir ve Bölge Plancılar Odası sayılabilir.

⁶ Sulukule Platformu'na destek veren başlıca STK'lar Helsinki Yurttaşlar Derneği, Toplumun Şehircilik Hareketi, Dayanışmacı Planlama Atölyesi ve Sınır Tanımaz Otonom Plancılar'dır.

⁷ Sulukule Platformu'na destek veren uluslararası Roman dernekleri European Roma Rights Center, Roma Foundation ve Roma Rights Network'tur.

ve kuruluşların Sulukule Platformu'nu desteklemesi sonucunu doğurdu. Bu destekler kimi zaman kısa bir bildiriden ibaretken, bazen de sürecin gidişatını doğrudan etkiledi. Örneğin Şehir ve Bölge Plancıları Odası'nın açtığı, Sulukule Kentsel Dönüşüm Projesi'nin yasal dayanağını oluşturan 5366 sayılı *Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun*'un anayasaya aykırılığına ilişkin dava (Sulukule Dava Metni, 2008) ve STK'ların Sulukule'de insan haklarının ihlallerine yönelik yaptığı tespitler ve yasal girişimler kentsel dönüşüm uygulamalarını sekteye uğrattı. Benzer bir şekilde Sınır Tanımayan Otonom Plancılar (STOP) girişiminin kentsel dönüşüm projesini eleştirerek ortaya koyduğu alternatif Sulukule önerisi de tartışmaların kapsamını genişletti (Kuyucu, 2009). Öte yandan İstanbul'un kültürel mirasının tehdit edilmesi, UNESCO'nun 2009 yılındaki raporunda da eleştirildi. Raporda 5366 sayılı kanunun uygulanmasının Sulukule'nin kentsel dokusunda kökten değişikliklere neden olduğu belirtilerek fiziksel mekânın ve sakinlerin kültürel kimliklerinin korunması ile toplumsal gereksinimler arasında bir denge kurulması önerildi (UNESCO World Heritage Centre Report, 2009).

Sulukule Platformu'nun üzerinde durduğu bir diğer unsur da Sulukule'nin kendine has etno-kültürel yapısıydı. Sulukule tarihsel olarak kendine özgü müzik, dans ve eğlence kültürünün merkeziydi (Göncüoğlu ve Yavuztürk, 2009; Yavuz ve Göreci, 2008). Öncelikle, Sulukule Romanlarının müzik, dans ve eğlence alanlarındaki bireysel yetenek ve becerileri (Sulukule Roman Kültürünü Geliştirme ve Dayanışma Derneği başkanı Şükrü Pündük aynı zaman Sulukule Roman Orkestrasında perküsyon çalmaktaydı) hareketin etno-kültürel kimliğinin ortaya konulmasında rol oynadı. Ayrıca, Sulukule Platformu'nda görev alan farklı kökenlerden gelen gönüllüler kendi uzmanlık alanlarını ve bireysel becerilerini platformun hizmetine sundular.

Sembolik Sermaye

Bourdieu'ya (1986) göre sembolik sermaye (örneğin prestij, gurur, statü) de önemli bir iktidar kaynağıdır. Sembolik sermaye, sosyal ve kültürel sermaye kadar olmasa da mücadelenin gidişatını belli ölçüde etkiledi. Sulukule'deki direnişi destekleyenler arasında Roman kimliklerini ön planda tutan figürler de vardı. Fransız-İspanyol müzisyen Manu Chao

Fransa'daki bir konserine "Sulukule Susmayacak" yazılı tişörtüyle çıktı. Fransız yönetmen Tony Gatliff ve New York'lu müzik grubu Gogol Bordello Sulukule'yi ziyaret ederek kentsel dönüşüm uygulamasını eleştirdiler. Bu destekler hiç şüphesiz Sulukule direnişinin uluslararası platformlarda tanınmasına neden oldu.

4.2. Hareketin karşılaştığı zorluklar

Sulukule Platformu'nun faaliyetlerini sınırlayan ve hareketin taleplerinin gerçekleştirilmesini zorlaştıran üç ana unsur sayılabilir: Romanlara yönelik önyargılar, iktidarın baskıcı politikaları ve belirsiz mülkiyet ilişkileri.

Romanlara yönelik önyargılar

Sulukuleli Romanlar tarih boyunca ayrımcılığa uğradı. Bizans döneminde Sulukuleliler Hıristiyan Ortodoks Kilisesi'nin baskılarıyla mücadele etmek zorunda kaldı; birçok aile şehir dışına sürülerek kamplarda yaşamaya zorlandı (Foggo, 2007: 41). Osmanlı İmparatorluğu'nda ise Romanlar içki ve eğlence alışkanlıkları nedeniyle sık sık baskılara ve ayrımcılığa maruz kaldılar. Romanlar'ın baskın toplumsal değerlere uymayan kültürel kimlikleri, kullandıkları farklı dil, hayvanlarla birlikte yaşamaları, kent yaşamında sıkça rastlanmayan kollektif hayat tarzları ve yarı göçebe alışkanlıkları Osmanlı toplumunun diğer kesimlerince 'iffetsiz' ve 'kirli' olarak adlandırılmalarına neden oldu (Mischek, 2002, Somersan ve Kırca-Schroeder, 2008). Diğer İstanbul Romanları gibi Sulukuleli Romanlar da sıkça yerinden edildiler ve zorunlu kamu hizmetine yahut angaryalara tabi tutuldular. Cumhuriyet döneminde de Sulukule'nin kaderi değişikliğe uğramadı; 1960'ların ortasında ve 1982'deki iki yıkım dalgası mahallede büyük tahribata yol açtı. Sulukule'deki eşsiz eğlence kültürünün üretildiği ve Romanlar için geleceksel geçim kaynağı olan *eğlence evleri*'nin 1990'lı yılların başında belediye tarafından 'ahlaki kaygılarla' kapatılması mahallenin yoksullaşmasına ve zamanla bir çöküntü alanı haline gelmesine neden oldu (Somersan, 2007; Karaman, 2008). Bu dönemde Sulukule'nin nüfusu da 10.000'den 3.500'e kadar geriledi (Foggo, 2007: 45). Sulukule'nin 'nihai temizliğine' neden olan Sulukule Kentsel Dönüşüm Projesi de, tarihte mahalleyi tehdit eden diğer girişimler gibi Romanlar'a yönelik toplumsal

önyargılardan ve bu önyargıların meŖrulaŖtırıldıđı yasal çerçeveden beslendi. Örneğin 2006'ya kadar yürürlükte olan İŖkân Kanunu'na (1934) göre Roman kökenli göçmenlerin Türkiye'ye giriŖi yasaktı. Polis Karakolları TeŖkilatı ile Vazifelerine Dair Talimatnamenin 134. maddesi de Romanlar'ı "suç işlemeye meyilli" olarak adlandırmaktadır (Somersan ve Kırca-Schroeder, 2008). Romanların bir güvenlik sorunu olarak algılanması yalnızca resmi düzenlemelerle sınırlı değildir. Türkiye'de Romanlar baskın ahlaki normları benimsemedikleri için potansiyel suçlu olarak görölmektedir. Bu durum Roman kültürünün korunmasına dayanan etno-kültürel bir kentsel hareketin genişlemesinin önünde engel teŖkil etmektedir. Sulukule'deki saha araŖtırmasında görüŖülen komŖu mahalle ÇarŖamba sakinleri her görüŖmede kendilerinin "onlardan farklı" olduklarını altını çizdiler ve "Sulukule'nin kendilerini yıllardır rahatsız eden hırsız ve ahlaksızlardan temizlenmesini" olumlu karŖıladıklarını belirttiler (Uysal, 2012). Sonuç olarak, İstanbul'da muhafazakâr kimliği ile bilinen Fatih ilçesinde içki ve eğlence kültürünü yansıtan bir adacığın varlığına tahammülsüzlük, Sulukule'deki kentsel toplumsal hareketin bölgede yeteri kadar desteklenmemesi sonucunu doğurdu.

İktidarın baskıcı politikaları

Sulukule'de kentsel dönüŖümün yasal çerçevesinin hazırlanması ve projenin uygulanması bakımından altının çizilmesi gereken bir nokta da hem merkezi hükümetin hem de yerel yönetimlerin aynı siyasi partinin güdümünde olmasıdır. AKP'nin Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki çoğunluğu (22 Temmuz 2007 Genel Seçimleri sonucunda 341 sandalye) ve hem Fatih hem de İstanbul Büyükşehir Belediye başkanlıklarını elinde bulundurması projeye yönelik muhalefetin sindirilmesini kolaylaŖtırdı ve projenin uygulanmasını hızlandırdı. Hem merkezi hem de yerel düzlemde uyumluluk ve bütünlük gösteren iktidarın politikaları söylem ve uygulama açıŖından analiz edilebilir.

Sulukule'de projeye yönelik muhalefet sesini duyurduğuça, kentsel dönüŖüm projesini savunan iktidarın söylemleri de sertleŖti. 2007'de bir meclis oturumunda AKP milletvekili Köksal Özer Sulukule'de bir eğlence kültürü olmadığını iddia ederek Sulukule'yi "13, 14 ve 15 yaŖındaki kızların fuhuş yatağına sürüklendikleri" bir yer olarak tanımlayarak

“değişimin zorunluluğundan” bahsetmektedir (Foggo, 2008).⁸ Benzer bir şekilde Fatih Belediye Başkanlığı Başkanuşmanı Mustafa Çiftçi Sulukule’de eğlence kültürü değil ahlaki bozulma olduğunu söylerken adını vermek istemeyen bir Kültür ve Turizm Bakanlığı yetkilisi de “bir avuç klarnet çalgıcısının bir kültürü temsil etmediğini” savunuyordu. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan da Sulukule’nin “ucube” halinden kurtarılması gerektiğini belirtti (Placing Sulukule Report, 2007; Şahin, 2009). Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Hakları Komisyonu’na göre ise Sulukule’de Roman kültürünün yok edilmesi söz konusu değildi (Başaran, 2008).

Söylem düzlemindeki sertlik, uygulamada da kendini gösterdi. Sürece zaman zaman polis ve belediye ekipleri de müdahil oldu. Sulukule’de kolluk kuvvetlerinden duyulan kaygı ve korku yeni olmamakla beraber⁹ kentsel dönüşüm projesinin kabul edilmesiyle birlikte mahalleye yönelik baskılar da arttı (Somersan ve Kırca-Schroeder, 2008). Örneğin belediye ekipleri yıkım yapılacak evleri işaretleyerek ve mahallenin elektrik ve suyunu sıkça keserek Sulukule sakinlerine gözdağı verdi. Bir diğer uygulama da Sulukule’deki kentsel koalisyonun bütünlüğünü bozmaya yönelikti. Nicholls’a (2009: 80) göre mekân merkezli sosyal ağlar aktivistler arası bağların ve dayanışmanın güçlendirilmesinde önemli rol oynamasına rağmen çıkar gruplarının farklılaşmasına ve bölünmeye de yol açabilir. Sulukule’de bu bölünmenin ilk işaretleri proje uygulayıcılarının mülk sahipleri ve kiracılara yönelik farklı yaklaşımlarıyla ortaya çıktı (İslam, 2009). Bazı mülk sahipleri belediyenin ilk etapta önerdiği bedelleri “hayatlarında hiç bu kadar parayı bir arada görmediklerini” söyleyerek tereddütsüz kabul ettiler (Uysal, 2012). Toplu konutlarda dahi olsa mülk sahibi olmanın cazibesi Sulukule sakinlerinin bir kısmının Sulukule Platformu’yla görüş ayrılığına düşmesine neden oldu (Çavdar, 2008). Sommersan ve Kırca-Schroeder’e (2008) göre ise, mahallede siyasi ve kültürel ayrılıklar kentsel dönüşümden önce de mevcuttu. 2002 Genel Seçimleri’nde muhafazakâr Adalet ve Kalkınma Partisi’nin zaferi mahalle içi dayanışmanın zedelenmesine neden oldu. Mahalle

⁸ TBMM’de Sulukule Platformu’na verilen destek İstanbul Milletvekilleri Ufuk Uras (ÖDP), Mehmet Sevigen ve Çetin Soysal’ın (CHP) bireysel çabalarıyla sınırlı kaldı.

⁹ Örneğin 1992 yılında Sulukule’de polis ekipleri müzisyenleri darp ederek enstrümanlarını kırmıştı (Foggo, 2007)

sakinlerinin bir kısmı Roman kimliklerini kabul etmeyerek muhafazakar eğilimleri benimsediler ve Sulukule'nin "dejenere" yapısını açık bir şekilde eleŖtirmeye başladılar (Sommersan ve Kırca-Schroeder, 2008). Buna ek olarak Fatih Belediyesi'nin öncülüğünde Sulukule Kentsel DönüŖüm Projesi'nin sözcülüğü yapan alternatif bir hareket (NesliŖah ve Hatice Sultan Mahalleleri YardımlaŖma ve DayanıŖma Derneği ya da kısaca NesliŖah Derneği)¹⁰ oluŖturuldu. Bu durum mahalledeki toplumsal dayanıŖmayı da tehdit eder hale geldi. Örneğin, Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Hakları Komisyonu toplantısında NesliŖah Derneği'den bir temsilci Sulukuleli Romanları uyuŖturucu ve fuhuş gibi yasadıŖ faaliyetlere "yatkın" olmakla suçladı (Ozan, 2008).

Belirsiz mülkiyet iliŖkileri

Haila'ya (2008: 811) göre mülkiyet iliŖkileri sürekli bir deđiŖim içindedir; mülkiyet hakları devamlı olarak yeniden oluŖturulur, yeniden tanımlanır ve meŖrulaŖtırılır. Özel mülkiyetin net bir biçimde tanımlanması, korunması ve kentsel politikaların uygulanmasında hegemonik bir değer haline gelmesi neoliberal kentsel dönüŖümü eleŖtiren bir biçimde okuyabilmek için son derece önemlidir (Harvey, 2012: 15-16). Mülkiyet iliŖkilerinin belirsiz olduğu kentsel alanlarda, örneğin hak sahiplerinin (ev sahipleri ve kiracılar) mülkiyet haklarını belgeleyemedikleri mahallelerde kentsel dönüŖüm projelerinin uygulanması daha hızlı ve masrafsız, ancak bir o kadar da sert olabilmektedir. Türkiye'de kentlerin belli alanlarında konut piyasasının informal karakteri mülkiyet iliŖkilerinin yeniden üretilip açık bir biçimde tanımlanmasını zorlaŖtırmaktadır (Buğra, 1998). Sulukule'nin de yer aldığı Fatih'te gecekonduların yoğun olarak bulunduğu mahallelerde mülkiyet haklarının net bir şekilde tanımlanması güçtür. Sulukule'de ise durum daha da karmaŖıktır. Kentsel dönüŖüm projesi uygulamaya konulduğunda adeta "belge telaŖına" düşen sakinlerin önemli bir kısmının mülkiyet haklarından habersiz oldukları gözlenmiŖtir. Hak sahibi olduklarını kanıtlamak için nesilden nesile geçen, eski yazıyla hazırlanmıŖ tapuları belediyeye sunanlar, bir konutta yaŖayan birden fazla ailenin üyelerinden ancak birinin (çoğu zaman da

¹⁰ Derneğin adında Roman kültürünü yansıtan Sulukule yerine mahallenin resmi isimlerinin kullanılması dikkat çekicidir.

ev sahiplerinin adına) üzerine kayıtlı faturalar nedeniyle mükellef olduklarını belgeleyemeyenler yahut kiracı veya ev sahibi olduklarından dahi emin olamayan Roman ailelerin durumları bu karmaşıklıkta ortaya koymaktadır (Uysal, 2012). Kiracıların ise yaklaşık yüzde 55'i kiracı olduklarını kanıtlayamamaktaydı (Gümüş, 2007). Sulukule'de yaşayan M. Özkula, projeden önce kimsenin kendilerinin durumuyla ilgilenmediğini belirterek kırk yıldır kiracı olduğu halde kira sözleşmesi olmadığı için evinde hiçbir hak iddia edemediğinden söz etmektedir:

Belediye benden kiracılığımı kanıtlamam için sözleşme istedi. Sözleşme yapmadık ki, üzerinden kırk sene geçmiş. Onun yerine su ya da elektrik faturası istediler. Biz bir evde dört aile yaşıyorduk, bütün faturalar da ev sahibinin adınaydı. Bunun üzerine Sulukule'de ikamet ettiğimi kanıtlamam için benden sabıka kaydı istediler. Bende sabıka kaydı ne arar? Sulukule'de yaşadığımı kanıtlamam için illa suç mu işlemem lazım? Benimle birlikte kâğıtları olmayan yüz yirmi kişi var, hepimizi evlerimizden attılar.

Kiracıların önemli bir kısmı bugüne kadar hiçbir belgeye gereksinim duymadan yaşadıkları mahallede hak sahibi olduklarını belgeleyemedikleri için yerinden edilmişlerdi. Ancak kiracı olduklarını kanıtlayabilenler Taşoluk'taki toplu konutlara yerleştirilmiştir. Ev sahipleri için süreç daha farklı işlemiştir. Bir kısmı Taşoluk'a yerleşmeyi kabul etmeyerek evlerini üçüncü şahıslara sattılar ancak kentsel dönüşümün yarattığı rant değerleri çok yüksek seviyelere ulaşmıştır. Kentsel dönüşümün erken safhalarında 5.000 Lira'dan başlayan fiyatlar, daha ilk aylarda 40.000 Lira'ya kadar yükselmiştir (İslam, 2009) Projenin son aşamalarında ev fiyatları ise 100.000 Lira'yı aşmıştır.¹¹ Belediyenin önerdiği bedelleri kabul edenler (metrekare başına yaklaşık 500 Lira) ve Taşoluk'taki evlere yerleşerek uzun dönemli borçlara girenler de kentsel dönüşümün diğer kaybedenleri olmuşlardır. Sulukule'deki belirsiz mülkiyet ilişkileri ve belediyenin de kamulaştırma tehditleriyle¹² körüklediği konut spekülasyonu, Sulukulelilerin yerinden edilmesini hızlandırmış ve proje ta-

¹¹ Yeni yapılan dairelere ise 400.000-500.000 Lira değer biçilmektedir.

¹² Sulukule Platformu'nun yaptığı bir araştırmaya göre Fatih Belediyesi mülkiyet sahiplerinin yüzde 54'ünü önerilen koşulları kabul etmedikleri takdirde kamulaştırmaya maruz kalacaklarını konusunda uyardı (Foggo, 2007, 44).

mamlandığında mahalle sakinleri sistematik bir biçimde mülksüzleştirilmiştir.

4.3. Özkaynakların engellere dönüŖmesi

Sulukule'nin eşsiz etno-kültürel yapısı, müzikal kültürü ve toplumsal dayanışma merkezli kimliği direniŖin örgütlenmesinde önemli rol oynamıştır. Ancak asıl dikkat çekici olan bu avantajların aynı zamanda mücadelenin gidiŖatını etkileyecek ve hareketin taleplerinin gerçekleştirilmesinde engel teşkil edecek faktörler olarak ortaya çıkmasıydı (Tablo 1).

Sulukule'nin özkaynakları	Zaaf lar ve engeller
1- Sosyal sermaye	1- Belirsiz mülkiyet ilişkileri
2- Kültürel sermaye	2- Romanlara yönelik önyargılar
3- Sembolik sermaye	3- İktidarın baskıcı politikaları

Tablo 1 Sulukule'nin özkaynakları ve hareketin önündeki engeller

Sulukule'nin sosyal sermayesi aynı zamanda belirsiz mülkiyet ilişkilerinin kurulmasında etkili oldu. Sulukule'deki mahalleli dayanışmasını esas alan kolektif yaşam (birden fazla ailenin bir arada yaşaması veya çok sayıda faturanın yalnızca bir kişinin adına kayıtlı olması) mülkiyet haklarının tanımlanmasını zorlaştırdı. Benzer bir şekilde Sulukule'nin kültürel sermayesi hareketin taleplerinin duyurulmasında ve harekete destek sağlanmasında etkili olurken aynı zamanda Romanlara yönelik önyargılar ve ayrımcılığın sık sık gündeme getirilmesine neden olmuştur. Aktivistler, Sulukule'nin İstanbul'un kent kültürünün eşsiz bir mirası olduğunun ve korunması gerektiğinin üzerinde dururken, proje uygulayıcıları ise Sulukule'yi baskın ve 'meşru' kültüre bir tehdit olarak algılamıştır. Romanların müzikal eğlence kültürü muhafazakâr çevrelerce ve mevcut iktidar tarafından hoş karşılanmamıştır. Son olarak, Sulukule Platformu'na katkıda bulunan ve çeşitli platformlarda Sulukule'nin korunmasını dile getiren bireysel yetenek ve becerilere sahip ulusal ve uluslararası kişiliklere (kültürel ve sembolik sermaye) karşılık proje uygulayıcıları, yerel ve merkezi otorite temsilcileri ve hatta Sulukule'de kurulmuş proje yanlısı Neslişah Derneği temsilcileri ise karşı-söylemleriyle kentsel dönüŖümün savunuculuğunu yapmıştır.

Özetle, Sulukule'nin sahip olduğu sosyal, kültürel ve sembolik sermaye Sulukule Platformu'nun kentsel dönüşüme karşı duruşunda ve hareketin taleplerinin geniş kesimlere duyurulmasında etkili olmuştur. Sulukule'de hem fiziksel mekânın ve hem de nesiller boyu süreklilik gösteren özgün bir kültürün korunmasına yönelik verilen mücadele farklı kökenlerden destekçileri bir araya getirmiş ve Türkiye'de uzun süreler gündemi meşgul etmiştir. Ancak Romanlara yönelik önyargılar, bu önyargıları yeniden üreten yasal çerçeve ve Fatih'in muhafazakâr yapısı Sulukule Platformu'nun faaliyetlerini sınırlamıştır. Sulukule kentsel toplumsal hareketi, karşısında tutarlı ve güçlü bir blok teşkil eden iktidarın söylemleri ve uygulamalarıyla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Sulukule'de kentsel dönüşümü kolaylaştıran belirsiz mülkiyet ilişkileri de aktivistlerin taleplerinin gerçekleşmesini olanaksız kılmıştır. Sonuç olarak, Sulukule'deki konut dokusu korunamamıştır. Sulukuleliler farklı süreçlerden geçseler de sonuçta yerlerinden edilmişlerdir. Mahalle, Roman kimliğini tamamen kaybederek Tarihi Yarımada içinde korunaklı bir adacığa dönüştürülmüştür.

5. Sonuç ve Değerlendirme

Geride bıraktığımız 2011 yılı dünya kentlerinde sivil aktivizm ve direnişin yılı olmuştur. Direniş kimi zaman New York ya da Londra'nın finans merkezlerinde, ekonomik krizle boğuşan Akdeniz ülkelerinin, Madrid'in, Atina'nın, Barcelona'nın mahallelerinde, Arap Baharı'nın yaşandığı Ortadoğu'nun meydanlarında ve diğer sayısız kentte kendini göstermiştir. Farklı sosyo-ekonomik bağlamda ve coğrafyada yer alan ve görünürde farklı hedeflerle (ekonomik kriz, yoksulluk, işsizlik, evsizlik, sansür, siyasi baskılar, yolsuzluk, cinsiyet ayrımcılığı, insan hakları ihlalleri ve eşitsiz gelir dağılımına yönelik protestolar, soylulaştırma, yerinden edilme ve kentsel ayrışma odaklı protestolar, kültürel ve etnik özerklik talepleri, vs.) örgütlenen bu hareketlerin aynı düzlemde tanımlanması kimi zaman yanıltıcı olabilir (bkz. Adanalı, 2011). Ancak bu hareketlerin iki ortak noktasından söz edilebilir: kenti bir mücadele alanı olarak görmeleri ve neoliberal kentin eşitsizliklerini ortadan kaldırarak kentin kaynaklarını eşit ve özgürce kullanmak istemeleri -(Lefebvre ve Harvey'in vizyonuna göre *kent hakkı*; kenti kollektif bir biçimde toplum-

sal gereksinimlere göre biçimlendirme özgürlüğü talepleri). Kentsel toplumsal hareketler değişimin araçları olabilir mi? Birbirleriyle neredeyse hiç bağlantısı olmayan, çok sayıda farklı motivasyonla 'kentsel elitlerin' toplumsal çıkarları hiçe sayarak aldığı başına buyruk kararlara karşı çıkan, dünya kentlerindeki toplumsal hareketleri ortak bir politik düzlemde buluşturmak (ya da en azından kentsel toplumsal hareketlerin bölgesel ve küresel dayanışmasını kuvvetlendirmek) olanaklı mıdır? Eğer bu iki soruya yanıtımız evet ise farklı sosyo-ekonomik ve kültürel coğrafyadaki hareketlerin başarılı ya da başarısız olmasını etkileyen faktörler üzerinde daha çok durmamız gerekmektedir. Bu çerçevede, Sulukule'den çıkarılacak dersler günümüzün kentsel toplumsal hareketlerinin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olabilir.

Öncelikle Sulukule Platformu'nun üç temel amacını (Sulukule Kentsel Dönüşüm Projesi'ni reddetmek, Sulukuleliler'in katılımının sağlanacağı mevcut gereksinimlere göre alternatif bir proje üzerinde uzlaşmak ve yıkımların durdurularak yerinden edilmiş sakinlerin mahalleye yeniden yerleşmesini sağlamak) gerçekleştirememesi ilk bakışta hareketin 'başarısızlığı' olarak değerlendirilebilir. Bir önceki bölümde tartışılan engeller (Romanlara yönelik önyargılar, iktidarın baskıcı politikaları ve belirsiz mülkiyet ilişkileri) Sulukule Platformu'nun mahalleyi 'kurtarma' çabalarına set çekmiştir. Sulukule'nin sahip olduğu üç sermaye modeli (sosyal, kültürel ve sembolik sermaye) aynı zamanda birer engel olarak ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte, bu çalışma hazırlandığı sırada Mimarlar Odası, Şehir ve Bölge Plancıları Odası ve Sulukule Roman Kültürünü Geliştirme ve Dayanışma Derneği tarafından açılan davalar sonuçlanmış ve İstanbul 4. İdare Mahkemesi Sulukule Kentsel Dönüşüm Projesi'nin iptaline karar vermiştir. 2010 yılında Sulukule Roman Kültürünü Geliştirme ve Dayanışma Derneği başkanı Şükrü Pündük ile yapılan mülakatta Pündük, Sulukule'de yerinden edilenlerin mahalleye geri dönüşleri durumunda "kavganın kazanılacağını" belirtmişti. Ancak 'Osmanlı tipi geleneksel' konutların yükseldiğı ve tüm konutların aylar öncesinden pazarlandığı mahallede artık sürecin geriye nasıl işleyeceği yeni bir tartışma konusu yaratmıştır. Son gelişmeler, Sulukule Platformu'nun amaçlarını gerçekleştirememesine rağmen aktivistleri bir arada tutmayı başarak, uzun süren mücadeleyi hukuken kazandığını göstermektedir.

Sulukule örneğinin neoliberal kentleşmenin neden olduğu çok sayıda sorunu yansıtan bir süreç olduğunun altının çizilmesi gerekmektedir. Sulukule'deki kentsel dönüşüm, yalnızca rant değerinin her geçen gün yeniden tanımlandığı, küresel sermayeye açılan bir megapolisin merkezinde yaşayan alt sınıfların yerinden edilmesi ile açıklanamaz. Sulukule süreci aynı zamanda baskın kültürün 'absürd' olarak adlandırdığı bir kentsel kültüre yaşam hakkı tanımamasının, muhafazakar iktidarın farklı yaşam tarzlarına hoşgörüsüz yaklaşımının, etnik ayrımcılığın ve son olarak hukuksuzluğun öyküsüdür. Kentsel toplumsal hareketler açısından bakıldığında da, Sulukule'den çok sayıda ders çıkarmak olanaklıdır. Sulukule deneyimi kültürel özelliklerin dile getirilmesinin önemli olduğunu, ancak siyasi destek olmadan hedeflere ulaşmanın zorluğunu da göstermiştir. Öyle ki, Sulukule Kentsel Dönüşüm Projesi 2010 yılında Avrupa Kültür Başkenti seçilmiş bir kentin, UNESCO'nun Dünya Kültür Mirası listesine dâhil ettiği tarihi merkezinde uygulanmıştır. Bu durum, neoliberal kentleşme uğruna kentin kültürel mirasının ne derece göz ardı edildiğinin önemli bir göstergesidir. Üzerinde durulması gereken bir diğer nokta da, Sulukule Platformu'nun tüm iyi niyetli çabalarına rağmen harekete verilen desteğin yetersiz kalmasıdır. Aktivistler arasında kurulan ağlar (*networks*) hareketin erişim alanını genişletmişse de, komşu mahalle Çarşamba'da ve hatta Sulukule'de harekete destek vermeyen sakinlerin olması hareketin kapsamını daraltmıştır. Mahallenin 'marjinal' kimliği aktivistlerin örgütlenmesini ve eylemlerin gerçekleştirilmesini hızlandırır da, mücadelenin mahalle dışında kentsel ve ulusal tabana yayılamaması önemli bir engel teşkil etmiştir. Son olarak, mülkiyet haklarının belirsizliği ise projenin uygulanmasını kolaylaştırarak, mahal-
lelilerin yerinden edilmesine ve mülksüzleştirilmesine neden olmuştur.

KAYNAKÇA

- Adanalı, Y. A (2011). Dünya'dan "Kent Hakkı" İçin Kentsel Mücadele Örnekleri: Hindistan, Dominik Cumhuriyeti, Brezilya, Venezuela ve ABD. *Eğitim Bilim Toplum*, 9(36), 14-30.
- Alada, A. (2001). Yeni Bir Toplumsal Yapılanma için İşlevsel bir Kamu Alanı: Mahalle, Avrupa Birliği Süreci ve Planlama, 7 – 9 Kasım 2001, 25. Dünya Sehircilik Günü, 5. Türkiye Sehircilik Kongresi, Ankara: TBMMOB – ODTÜ

- Başaran, R. (2008, 18 Ocak). 'Meclis Sulukule dosyasını kapattı'. *Radikal*.
- Bourdieu, P. (1986) The forms of capital. J. Richardson (Der.) *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* içinde (ss. 241-258). New York: Greenwood.
- Bridges, G. (2006). Perspectives on Cultural Capital and the Neighbourhood. *Urban Studies* 43(4), 719-730.
- Buğra, A. (1998). The immoral economy of housing in Turkey. *International Journal of Urban and Regional Research*, 22(2), 303-317
- Castells, M. (1977). *The Urban Question*. London: Edward Arnold.
- Castells, M. (1978a). Urban social movements and the struggle for democracy: The Citizen's Movement in Madrid. *International Journal of Urban and Regional Research*, 2(1), 133-146.
- Castells, M. (1978b). *City, Class and Power*. London: Macmillan.
- Castells, M. (1983). *The City and the Grassroots: A Cross-cultural Theory of Urban Social Movements*. London: Edward Arnold.
- Coleman, J. (1990). *Foundations of Social Theory*, Cambridge: Harvard University Press.
- Çavdar, A. (2008). Akıntıyı tersine çevirmek. *Express*, 9.
- Foggo, H. (2007). The Sulukule affair: Roma against expropriation. *Roma Rights Quarterly*, 4, 41-47.
- Foggo, H. (2008, 13 Ocak). Sulukulelileri saklasak mı yeŖil alan mı yapsak? *Radikal* 2..
- Göncüoğlu, S. F., & Yavuztürk, S. P. (2009). Sulukule ve çingeneleri. *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 23, 107-134.
- Göneç, M., ve BaŖtürk, D. (2009, 27 Mart). 'Yerel seçim Sulukuleli'nin umurunda bile değil.' *Taraf*.
- Gümüş, K. (2007, 4 Aralık). Sulukule Projesi'nin asıl amacı ne? *Radikal* 2.
- Haila, A. (2008). From Annankatu to Antinkatu: Contracts, development rights and partnerships in Kamppi, Helsinki. *International Journal of Urban and Regional Research*, 32(4), 804-814.
- Harvey, D. (2008). The Right to the City. *New Left Review*, 53, 23-40.
- Harvey, D. (2012). *Rebel Cities: From the Right to the City to the Urban Revolution*, New York: Verso.
- İslam, T. (2009). Implications of an urban renewal based state-led gentrification process in Roma neighbourhood in Istanbul. In ISA RC21 conference: Inequality, inclusion and the sense of belonging, 23-25 Ağustos, Sao Paolo.
- Karaman, O. (2008). Urban pulse: (Re)making space for globalization in Istanbul. *Urban Geography*, 29(6), 518-525.
- Kavoulakos, K. (2006). The emergence, development and the limits of the alternative strategy of the urban movements in Germany. *City*, 10(3), 343-354.
- Kuyucu, T. (2009). Romantik olmayan alternatif. *Express*, 1.
- Leontidou, L. (2006). Urban social movements: From the 'right to the city' to transnational spatialities and flaneur activists. *City*, 10(3), 259-268.
- Marsh, A. (2008). A brief history of gypsies in Turkey. E. Uzpeder, S. Roussinova, S. Özceli, ve S. Gökçen (Der.), *We are here: Discriminatory Exclusion and Struggle for Rights of Roma in Turkey* içinde (ss. 5-21). Istanbul: Mart Matbacılık Sanatları Tic.ve San. Ltd.

- Mayer, M. (2000). Urban social movements in an era of globalisation. P. Hamel, N. Lushiger-Thaler, ve M. Mayer (Der.) içinde, *Urban Movements in a Globalising World* içinde (ss. 141–152). London and New York: Routledge.
- Mayer, M. (2003). The Onward Sweep of Social Capital: Causes and Consequences for Understanding Cities, Communities and Urban Movements. *International Journal of Urban and Regional Research*, 27(1), 110-132.
- Mayer, M. (2009). The 'Right to the City' in the context of shifting mottos of urban social movements. *City*, 13(2–3), 362–374.
- Milicevic, A. S. (2001). Radical intellectuals: What happened to the new urban sociology? *International Journal of Urban and Regional Research*, 25(4), 759–777.
- Mischek, U. (2002). The professional skills of gypsies in Istanbul. *KURI Journal of Dom Research Centre*, 1(7).
- Nicholls, W. J. (2008). The Urban Question revisited: The importance of cities for social movements. *International Journal of Urban and Regional Research*, 32(4), 841–859.
- Nicholls, W. J. (2009). Place, networks, space: Theorizing the geographies of social movements. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 34(1), 78–93.
- Ozan, N. (2008). Romanlara İnsan Hakları Komisyonun'da ayrımcılık ve aşağılama (<http://www.bianet.org/bianet/biamag/103963> Erişim tarihi 25.05.09)
- Öktem, B. (2011) İstanbul'da Neoliberal Kentleşme Modelinin Sosyo-Mekansal İzdüşümleri. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 44, 23-40.
- Özden, P. P. (2008). An opportunity missed in tourism led regeneration: Sulukule. F. D. Pineda & C. A. Brebbia (Derl.) içinde, *Sustainable Tourism III*. UK: Wessex Institute of Technology.
- Pickvance, C. (1986). Concepts, contexts and comparison in the study of urban movements: A reply to M. Castells. *Environment and Planning D: Society and Space*, 4(2), 221–231.
- Pickvance, C. (1995). Where have the urban movements gone? C. Hadjimichalis, ve D. Sadler,(Der.) içinde, *Europe at the margins: New mosaics of inequality* içinde (ss. 197–218). London.
- Pickvance, K. (2000). The diversity of Eastern European social movements: Urban movements, new social movements and nationalist movements in postsocialist societies. P. Hamel, N. Lushiger-Thaler, & M. Mayer (Derl. içinde, *Urban Movements in a Globalising World* (ss. 191–208). London and New York:Routledge.
- Pickvance, C. (2003a). A review of M. Castells, the city and the grassroots. F. Webster ve B. Dimitrou (Derl.) içinde, *Manuel Castells, Masters of Modern Social Thought 1* içinde (ss. 185–188). London: John Wiley.
- Pickvance, C. (2003b). From urban social movements to urban movements a review and introduction to a symposium on urban movements. *International Journal of Urban and Regional Research*, 27(1), 102–109.
- Placing Sulukule Report (2007). *Towards an alternative proposal to conserve the living heritage of Romani culture*. University College London, Development Planning Unit.
- Putnam, R. (1993). *Making Democracy Work: Civic Tradition in Modern Italy*, Princeton: Princeton University Press.
- Şahin, O. (2009, 6 Mayıs). Sulukule Hidrellez'i bu sene Hafriyat'ta karşılıyor. *Radikal*.

- Saymaz, I. (2007, 5 Aralık). Yeni Sulukule: TaŖoluk. *Radikal*.
- Somersan, S. (2007). Swapping identities in Sulukule. *INTER: A European cultural studies conference in Sweden* (ss. 721–732), Norrköping, 11–13 June.
- Somersan, S., & Kırca Schroeder, S. (2008). Resisting eviction: Sulukule Roma in search of right to space and place. *Anthropology of East Europe Review: Central Europe, Eastern Europe and Eurasia*, 25(2), 96–107.
- Sulukule Dava Metni, 07.04.2008 (Ŗehir ve Bölge Plancıları Odası).
- Tan, P. (2007). 40 Gun 40 Gece Sulukule Platformu (http://www.arkitera.com/soylesi_68_asli-kiyak-ingin.html EriŖim tarihi 22.11.09)
- Fatih Belediyesi Resmi Sitesi. (<http://www.fatih.bel.tr>, EriŖim tarihi 13.12.11).
- Sulukule Platformu İnternet Portalı (<http://www.sulukulegunlugu.blogspot.com>, EriŖim tarihi 04.07.12).
- UNESCO World Heritage Centre Report (2009). Resmi olmayan Türkçe çevirisi, Ŗehir ve Bölge Plancıları Odası.
- Uysal, Ü. E. (2012) An Urban Social Movement Challenging Urban Regeneration, The Case of Sulukule, Istanbul. *Cities*, 29(1), 12-22.
- Yavuz, F., ve Göreci, I. (2008). Sulukule'nin tarihcesi (<http://www.mimarizm.com/KentinTozu> EriŖim tarihi 13.07.09).

Ülke Evrim Uysal: 2004 yılında Ortadoğu Teknik Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nü bitirdi. 2008 yılında İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü'nde "Cihangirde SoylulaŖtırma" konulu yüksek lisans tezini tamamladı. Uysal 2008 yılından bu yana Helsinki Üniversitesi Sosyal AraŖtırmalar Bölümü Kentsel Çalışmalar anabilim dalında "İstanbul'da kentsel turizm" konulu doktora çalışmalarını sürdürmekte ve aynı kurumda kentsel turizm üzerine dersler vermektedir. Yazarın araŖtırma alanlarından bazıları kentsel sosyal hareketler, kentsel dönüŖüm, kültürel turizm, kentsel kültürü ve mirası ve kentsel marka değerleridir.

İletişim bilgileri:

Adres: University of Helsinki, Faculty of Social Sciences Department of Social Research (Urban Studies) Unioninkatu 37 P.O Box 57 Helsinki, Finland

Tel. +358 41748 2546

e-posta: ulke.uysal@helsinki.fi